

Toruń, 8.05.2023

Mgr Piotr Kołodziejczak
Wydział Nauk Historycznych
Uniwersytet Mikołaja Kopernika
w Toruniu

Streszczenie rozprawy doktorskiej pt. „Pious Gifts in Late Medieval Stockholm in the Context of Baltic Towns”

Rozprawa doktorska stawia sobie za cel przeanalizowanie darów na pobożne cele, jakie przekazali mieszkańcy późnośredniowiecznego Sztokholmu i osadzenie otrzymanych rezultatów w kontekście wcześniejszych badań nad pobożnymi darami w innych miastach nadbałtyckich w średniowieczu. Podejście komparatystyczne pozwala na ocenę wyjątkowości lub typowości sytuacji w Sztokholmie. Jest to pierwsze opracowanie monograficzne poświęcone tematyce pobożnych darów w przedreformacyjnym Sztokholmie. Zagadnienia związane z darami dla instytucji kościelnych, fundacjami i *memorią* w Sztokholmie pojawiały się dotychczas głównie w opracowaniach dotyczących średniowiecznych dziejów tego miasta oraz historii tamtejszych kościołów i klasztorów. Skandynawscy historycy mediewiści opublikowali również kilka krótszych, ale bezpośrednio związanych z tematyką pobożnych darów artykułów i tekstów w pracach zbiorowych. Badania te stały się punktem wyjścia dla pogłębionej analizy darów na cele religijne i charytatywne, która obejmuje również zagadnienia niepodejmowane przez wcześniejsze opracowania i prezentuje to zjawisko w sposób całościowy i statystyczny.

Rozprawa uwzględnia zarówno trwalsze i wymagające większego zaangażowania finansowego i organizacyjnego fundacje, jak i jednorazowe donacje. Te pierwsze zapewniając stały dochód, najczęściej w postaci renty pobieranej z wyznaczonych nieruchomości, miały dostarczyć fundatorom permanentną i regularną usługę religijną w intencji zbawienia ich dusz i dusz ich bliskich. Jednorazowe datki w formie pieniędzy, przedmiotów liturgicznych i innych dóbr materialnych, które nie przyniosły stałego dochodu, zwykle miały dostarczyć jedynie ograniczoną liczbę mszy, modlitw lub niesprecyzowaną „pomoc dla duszy” darczyńcy. W analizie wzięto pod uwagę dary pochodzące nie tylko od mieszczan sztokholmskich, lecz także od mieszkańców przedmieść. Zakres geograficzny rozprawy to zasadniczo Sztokholm w swych średniowiecznych granicach i jego bezpośrednie otoczenie, ale nie pominięto darów dla instytucji kościelnych i osób duchownych w innych miastach Królestwa Szwecji, a także poza nim. Zastosowane w rozprawie podejście komparatystyczne uwzględnia również ustalenia historiografii dotyczącej pobożnych darów w innych miastach nadbałtyckich, zwłaszcza w Lubece, Stralsundzie, wielkich miastach pruskich i Rewlu (Tallinnie). Zakres chronologiczny obejmuje okres od początków XIV w. do lat 20. XVI w. Wyznacza go z jednej strony pierwszy znany dar na pobożny cel dokonany przez mieszczanina sztokholmskiego w 1315 r., a z drugiej początek procesu reformacji w Królestwie Szwecji.

Do rozprawy dołączono dwa aneksy zawierające rejestr wykorzystanych źródeł historycznych. Pierwszy, znacznie obszerniejszy z nich zawiera podstawowe informacje o wszystkich 242 zidentyfikowanych pobożnych darach z późnośredniowiecznego Sztokholmu. Po wykluczeniu darczyńców, którzy byli mieszkającymi w Sztokholmie duchownymi oraz tych, których mieszczańskie pochodzenie pozostaje niepewne, pozostały 192 dary zdadne do dalszej analizy. Informacje źródłowe pozyskano głównie z zachowanych dokumentów fundacyjnych i donacyjnych oraz dostępnych dla części XV i początków XVI w. ksiąg miejskich Sztokholmu.

Analiza została podzielona na trzy rozdziały, które ukazują zjawisko przekazywania materialnych datków na pobożne cele z różnych perspektyw. Pierwszy rozdział koncentruje się na samych darach, ich formach, ramach prawnych i obdarowanych instytucjach religijnych. Drugi rozdział porusza problemy badawcze związane z darczyńcami, tj. ich pochodzenie społeczne, cele i ambicje związane z darami oraz ślady ich mentalności widoczne w zachowanych dokumentach fundacyjnych i donacyjnych. Trzeci rozdział poświęcony został społecznym aspektom pobożnych darów, tj. dobroczynności w mieście, zbiorowemu i indywidualnemu podejściu do *memorii* oraz zaangażowaniu rady miejskiej.

Przeprowadzona analiza porównawcza wykazała, że w odniesieniu do pobożnych darów i *memorii* Sztokholm nie był miastem „peryferyjnym”, a jego mieszkańcy nie uciekali się do prostego naśladownictwa wzorców przejętych z Lubeki lub innych „centralnych” miast regionu bałtyckiego. Szwedzkie prawo miejskie i praktyki administracyjne władz miejskich Sztokholmu spowodowały, że pobieranie renty przekazanej na pobożne cele zazwyczaj było ograniczone do jednego roku i jednego dnia. Wymusiło to na mieszczanach sztokholmskich dostosowanie ich praktyk związanych z pobożnymi darami do tego ograniczenia. Niemniej wielu mieszkańców miasta myślało o zapewnieniu swoim fundacjom trwałości i uzyskaniu wieczystej *memorii*. W późnośredniowiecznym Sztokholmie odnaleziono również inne przejawy myślenia o pobożnych darach w tych samych kategoriach, co w innych miastach nadbałtyckich i odleglejszych regionach chrześcijańskiej Europy. Ponownie trudno dostrzec tu zapóźnienie lub ograniczenie recepcji idei powszechnych w zachodnim chrześcijaństwie, jakiego można by oczekiwać po obszarze „peryferyjnym”. Wyjątkową, w kontekście dokonanej analizy porównawczej, okazała się działalność dobroczynna mieszkańców Sztokholmu realizowana poprzez datki. Skupiała się ona wokół instytucji charytatywnych podlegających władzy rady miejskiej, nadzorowanych przez urzędników miejskich oraz wspieranych przez ogół mieszkańców, a nie na indywidualnych zapisach testamentowych lub dobroczynności realizowanej w ramach gildii, jak w innych miastach nadbałtyckich.

Przygotowanie rozprawy doktorskiej uzyskało wsparcie finansowe w postaci grantu PRELUDIUM o numerze rejestracyjnym 2020/37/N/HS3/00412 przyznanego przez Narodowe Centrum Nauki.

.....Piotr Kotodziejczak.....